

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

ВОЙТОВИЧ ОКСАНА СЕРГІЇВНА

УДК 811.161.2'255.4-051

**РОСІЙСЬКА ПОЕЗІЯ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ РЕЦЕПЦІЇ
ІГОРЯ КАЧУРОВСЬКОГО**

035.01 українська мова та література

Автореферат

дипломної роботи на здобуття академічного ступеня
магістра філології

Миколаїв – 2020

Робота виконана на кафедрі української філології, теорії та історії літератури Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор

ДАНИЛЕНКО Ірина Іванівна

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

професор кафедри української філології,

теорії та історії літератури

danir2512@gmail.com

Рецензент:

кандидат філологічних наук, старший викладач

ФІЛОНЕНКО Олександра Геннадіївна

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

старший викладач кафедри англійської філології

Oleksandra.Filonenko@chmnu.edu.ua

Захист відбудеться 25 лютого 2020 року о 9⁰⁰ годині в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат підготовано 16 лютого 2020 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Сучасні теорія і практика перекладу в Україні розвиваються завдяки науковим дослідженням багатьох перекладознавців. М. Лукаш, Г. Кочур, М. Рильський, М. Бажан, П. Куліш, М. Старицький, І. Франко, Б. Грінченко – корифеї українського перекладознавства. Художній переклад має високе призначення: він сприяє діалогу культур різних народів. Він завжди відігравав важливу роль у збагаченні рідної мови, оскільки робота над перекладом сприяє виявленню всіх можливостей рідної мови, використанню всіх її «скарбів». Перекладач має чітко окреслені завдання: обрати варіант перекладу залежно від ресурсів мови, якою перекладає, а також – від характеру оригінального тексту, враховуючи при цьому й власну індивідуальність.

Серед імен українських перекладачів світової літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. чільне місце посідає постать Ігоря Качуровського, який був поетом, прозаїком, редактором, радіожурналістом, викладачем, віршознавцем, літературним критиком, автором підручників та упорядником хрестоматій. І. Качуровський логічно й органічно вписується в традицію київського неокласицизму, а отже – є продовжувачем справи Миколи Зерова, Павла Филиповича, Юрія Клена, Михайла Драй-Хмари та Максима Рильського. Його перекладацькі праці вплинули на багатьох літературознавців, яких надихає творчість митця. Творчий метод Качуровського-перекладача ґрунтується на глибинній обізнаності. Довільне чи свавільне поводження з текстом оригіналу для І. Качуровського є абсолютно неприйнятним, він перекладає зі збереженням не тільки змісту, а й стилю та розміру, про що яскраво свідчить збірка його поетичних перекладів «Круг понадземний» (Київ, 2007), яка охоплює близько 670 творів та фрагментів понад 350-ти авторів у перекладі з 23-х старих і нових мов (передусім – з іспанської, а також – з італійської, німецької, португальської, англійської, французької, польської, російської, білоруської...).

Крім того, він написав і видав літературні праці, які пізніше стали підручниками із віршознавства – «Строфіка» (1967), «Фоніка» (1984), «Нарис компаративної метрики» (1985), а також підручник зі стилістики «Основи аналізу мовних форм» (1994). У цих монографіях Качуровський ознайомлює з невичерпним ресурсом традицій світової літератури: перевірених віршових розмірів та строф, стилістичних фігур і тропів, класичної точної рими і архітектонічних засобів. Також він хотів звільнити від стереотипів уявлення читачів і дослідників про творчість класиків українського письменства (Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки).

Поряд із захопленням поезією І. Качуровський багато і успішно працює в жанрі прози. Тільки-но з'явившись у продажі в книгарнях Львова, його дві книги «Залізний куркуль» і «Дім над кручею» були розкуплені протягом кількох днів. Саме це свідчить про зацікавленість читачів та якість його прози.

Художні переклади І. Качуровського неодноразово ставали об'єктом дослідження сучасних українських філологів, серед яких насамперед маємо назвати таких, як: М. Слабошпицький, М. Ільницький, В. Скуратівський, М. Стріха, І. Дзюба, Л. Череватенко, М. Сулима, С. Луцій, О. Бросаліна, Н. Гаврилук. А питання трансформацій канонізованих строф у поезії ХХ-ХХІ ст., порушене Качуровським, знайшло висвітлення у виступах Н. Костенко, Н. Науменко, Е. Свенцицька, Н. Зубик, Т. Петренко, І. Червоткіна та В. Соловій відгукнулися на порушені ним питання щодо української та російської поезії ХХ-ХХІ ст. у аспекті ритміки, метрико-ритмічного діапазону та звукопису.

Мета дослідження – з'ясувати особливості україномовного перекодування Ігорем Качуровським російської поезії, з урахуванням не лише семантичної відповідності його перекладів оригіналам, а й відповідних віршових засобів виразності. Ми виходимо з того, що особливості світогляду поета-перекладача позначаються й на виборі ним художнього матеріалу, й на

специфіці його перекладацької рецепції. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- осягнути зміст і особливості поетики російськомовних оригінальних текстів;
- з'ясувати особливості метрики й ритміки перекодованого тексту у порівнянні з оригіналом;
- з'ясувати особливості фоніки перекодованого тексту у порівнянні з оригіналом;
- оцінити характер і структуру образів у перекодованих текстах з урахуванням ступеню їхньої відповідності у першоджерелах.

Предметом дослідження є зміст і поетика україномовних перекладів І. Качуровського у зіставленні з оригінальними російськомовними відповідниками.

Об'єктом дослідження є особливості творчого перекодування національною мовою творів російських поетів І. Качуровським.

Матеріалом дослідження послужила збірка перекладів Ігоря Качуровського «Круг понадземний. Світова поезія від VI по XX століття. Переклади» (2007 р.). Вибір матеріалу дослідження обумовлений тим, що саме російсько-українські переклади І. Качуровського залишилися поза ретельною увагою наукового загалу.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що спеціальних, ґрунтовних праць, присвячених багатоаспектному порівняльному дослідженню російсько-українських перекладів І. Качуровського немає.

Теоретико-методологічною базою дипломної роботи є праці вітчизняних та зарубіжних дослідників із теорії віршування (В. Жирмунський, М. Гаспаров, Ю. Лотман, Н. Костенко, С. Матяш, І. Даниленко) та перекладознавства (В. Коптілов, В. Виноградов, П. Куліш, М. Рильський, М. Бажан, Н. Гарбовський, Л. Бархударов).

Методи дослідження. У роботі застосовано комплексний підхід до вивчення матеріалу. Зокрема:

- *порівняльно-типологічний метод*, який дав можливість проаналізувати творчий доробок І. Качуровського як поета та віршознавця;
- *компаративний підхід* із застосуванням *контактно-генетичного* методу, який дав можливість виявити спільне та відмінне у російсько-українських перекладах І. Качуровського;
- *статистичний метод* дослідження, який дозволив зробити певні кількісні узагальнення щодо застосування віршових прийомів;
- *структурно-семантичний* застосовується для аналізу жанрово-композиційних особливостей текстів;
- під час опрацювання зібраного матеріалу було також використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення та порівняння.

Основні положення дипломної роботи **апробовано** на XXII Всеукраїнській щорічній науково-практичній конференції «Могилянські читання – 2019: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти»; за результатами якої видано наукову статтю: *Перекладацька діяльність Ігоря Качуровського у науковій рецепції. Студентські наукові студії: Молодіжний науковий журнал. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. Випуск 37 (81). с. 108-111.*

Структура та обсяг. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який налічує 77 позицій. Загальний обсяг роботи – 76 сторінок, з них основного тексту – 68.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, об'єкт, предмет і основні завдання, розкрито наукову новизну.

У **розділі I «Ігор Качуровський як поет і віршознавець»** визначено особливості поезії І. Качуровського, головні мотиви, настрої та теми. Виокремлено його основний поетичний доробок та проаналізовано поетичні збірки. Зокрема, «Над світлим джерелом», «Свічада вічності», «В далекій

гавані» та ін. З'ясовано основні принципи побудови поезії І. Качуровського у період його творчого становлення.

Серед дослідників, які цікавились теорією віршування були: В. Жирмунський, М. Гаспаров, Ю. Лотман, Н. Костенко, С. Матяш, І. Даниленко.

Виокремлено значення поезії І. Качуровського для української літератури другої половини ХХ століття. З'ясовано, що поетичний стиль І. Качуровського – неокласичний кларизм, що досягається тяжінням до відкритої метафори, нахилом до високої лексики та вишуканою фонічною організацією поетичної мови.

Дослідженням поетичного доробку І. Качуровського займалось багато науковців, а саме: М. Слабошпицький, О. Бросаліна, І. Дзюба, М. Стріха, М. Ільницький, В. Сидоренко, Н. Дьомова, Т. Зарівна, М. Зубрицька та інші.

У розділі II «Ігор Качуровський як перекладач» розглянуто його перекладацькі праці. Зокрема, прозові (Нобелівська лекція з літератури Олександра Солженіцина (1973), поетичні («Круг понадземний» (2007), «Золота галузка» (1991), «Пісня про Ролянда» (2008), «Вибране» Франческо Петрарки (1982), «Окно в українську поезію» (1997), «Стежка крізь безмір»: Сто німецьких поезій (750–1950) (2000)) і драматичні («Човен без рибалки» (2000)). Проаналізовано збірку поетичних перекладів «Круг понадземний» (2007).

Серед дослідників, що цікавились теорією перекладознавства були: В. Коптілов, В. Виноградов, П. Куліш, М. Рильський, М. Бажан, Н. Гарбовський, Л. Бархударов.

Зазначено, що художні переклади І. Качуровського також неодноразово ставали об'єктом дослідження сучасних українських філологів, серед яких насамперед маємо назвати таких, як: М. Сулима, С. Луцій, О. Бросаліна, Н. Гаврилук та ін.

У розділі III «Російські поети у рецепції Ігоря Качуровського: особливості перекладу» визначено, що переклади І. Качуровського російськомовної поезії посідають одне з перших місць у його діяльності. Проаналізована збірка перекладів «Круг понадземний» вміщує 85 російсько-українських перекладів. І. Качуровський віддавав перевагу таким поетам: І. Буніну, А. Ахматовій, Ф. Тютчеву та М. Гумільову. Виокремлено улюблені теми І. Качуровського для перекладу.

Наші спостереження щодо особливостей перекодування їхніх поезій українською мовою показали, що І. Качуровський усі тексти перекладає з повним збереженням змісту, адекватно із повним відтворенням віршового розміру, більш того, використовуючи таке саме римування, як і в оригіналі.

Також було підраховано, що найбільш популярними віршованими розмірами серед російсько-українських перекладів є ямб і анапест, хорей вживається рідше.

Після аналізу поезій, було визначено, що всі аналізовані поезії І. Качуровського – це строфічні тексти. Зазначено, що найчастіше митець використовує перехресне римування, так само, як і у поезіях-оригіналах.

Проаналізувавши особливості поетичного синтаксису перекодованих поезій, було визначено, що перекладач широко використовував майже увесь спектр стилістичних прийомів, що відомий світовій літературі.

Нами було проаналізовано 85 поезій російських письменників у оригіналі та відповідно 85 перекладів українською, здійснених І. Качуровським.

ВИСНОВКИ

Під час дослідження збірки перекладів Ігоря Качуровського «Круг понадземний: Світова поезія від VI по XX століття: переклади», ми здійснили спробу з'ясувати особливості україномовного перекодування Ігорем Качуровським російської поезії, з урахуванням не лише семантичної відповідності його перекладів оригіналам, а й відповідних віршових засобів виразності та отримали такі результати.

У ході нашого дослідження було помічено, що при перекладі російськомовної поезії І. Качуровський часто замінює односкладні речення двоскладними і навпаки (див. І. Бунін «Спокійний зір», І. Бунін «Зірку ту»). Також можна помітити заміну прямого порядку слів на непрямий і навпаки (див. М. Лермонтов «Молитва», С. Єсенін «Я по першому снігу бреду»). Фразеологізми, що були використані в поезія-оригіналах у перекладі мали інший вигляд: «Жизнь прожить — не поле перейти» стало «і всього трапляється в житті» (див. Б. Пастернак «Гамлет»). Та з'явилися фразеологізми, яких не було в поезіях-оригіналах (див. С. Єсенін «Все живе особливу прикмету»). Прийом перенесення, який активно використовується в оригінальних поезіях, притаманний і перекладам І. Качуровського (див. С. Єсенін «Все живе особливу прикмету», І. Бунін «Напередодні Купала», Ф. Тютчев «Лебідь»). Перехресне римування при перекладах було збережено: (див. І. Бунін «Спокійний зір», А. Ахматова «Новорічна балада», Б. Пастернак «Гамлет», Б. Пастернак «Хміль»). Звертання теж максимально зберігались: (див. І. Бунін «Гробниця Сафії»).

Не зважаючи на те, що при перекладі оригінальна поезія зазнавала змін, настроїв поезії, темп, римування не змінилось. Зміни, зазначені вище, та скарби української мови надали змогу розширити кількість російських поезій адекватно перекладених українською.

У ході дослідження російськомовних оригінальних текстів, зробивши спробу з'ясувати особливості метрики й ритміки перекодованого тексту у порівнянні з оригіналом, можемо стверджувати, що поезію перекладено максимально близько до оригіналу.

Також ми прослідкували, що найбільш популярними віршованими розмірами серед російсько-українських перекладів є ямб і анапест, хорей вживається рідше. Ямби: Ф. Тютчева «Лебідь», А. Ахматової «Новорічна балада», М. Лермонтова «Молитва», І. Буніна «Спокійний зір» та ін. Анапести: С. Єсеніна «Все живе особливу прикмету», С. Єсеніна «Я по

першому снігу бреду», І. Буніна «І вітер, і дощ нависний» та ін.. Хореї: Б. Пастернака «Гамлет» і С. Єсеніна «Ну, цілуй, цілуй мене».

Аналіз особливостей строфіки та фоніки російсько-українських перекладів, показав, що всі аналізовані поезії – це строфічні твори.

І. Качуровський майстерно демонструє свій потенціал як перекладача в проаналізованій нами збірці перекладів «Круг понадземний: світова поезія», а саме в російсько-українських перекладах. Щоб зробити переклади такого рівня слід не лише володіти всіма надбаннями та скарбами української мови, а й вміти використати їх у поезіях, зберігаючи риму, метр, темп, емоційне забарвлення та особливості оригінального вірша.

Постать І. Качуровського абсолютно унікальна. Він – один з небагатьох, хто творить фасад української літератури і культури загалом. Оскільки І. Качуровський – автор десятків збірок віршів, перекладів, літературознавчих досліджень, один із засновників Спілки українських вчених, літераторів і художників в Зальцбурзі (Австрія), викладав давню українську літературу в Католицькому університеті в Аргентині. Його діяльність була настільки різноплановою. Але одне об'єднує всі його життєві пориви та захоплення. Це його завзятість та працелюбність. Аналізуючи його як поета, віршознавця і перекладача, можна зробити висновок, що поетичні напрацювання, численна кількість поезій, написана українською значно полегшили йому перекладацьку діяльність. Крім того, він зазначав, що знання досконально двох мов – української і російської дає змогу віднайти широкий синонімічний ряд і безліч відповідників, що значно полегшує перекладацьку діяльність.

Задля майстерних перекладів, митець спочатку детально ознайомлювався в оригінальній поезією, щоб відтворити всі технічні засоби першотвору. Після того вивчав текст і контекст, і тільки згодом приступав до перекладу. Він перекладав за прикладом Михайла Лозинського – «з вірша у вірш та зі збереженням не тільки змісту, а й стилю та розміру». Перекладач не сприймає «старої, випробуваної методи», яку використовували багато

українських перекладачів за радянських часів. За цією методою брався російських вірш та просто перелицьовувався на український манер.

«Круг понадземний» є найповнішим на сьогодні зібранням перекладів Ігоря Качуровського, що охоплює близько 670 поезій та поетичних фрагментів. Детально проаналізувавши російсько-українські переклади, слід зазначити, що творчість І. Буніна, А. Ахматової, Ф. Тютчева та М. Гумільова він вподобав найбільше. Всього було здійснено 85 перекладів поезій російських письменників. Зокрема, Івана Крилова, Федора Тютчева, Михайла Лермонтова, Івана Тургенєва, Івана Буніна, Олександра Блока, Миколи Гумільова, Бориса Пастернака, Сергія Єсеніна та інших.

І. Качуровський, як і кожен серйозний поет, цінний для читачів своїм неймовірним досвідом і глибоким художнім осмисленням. Його значення бачиться не лише у відновленні «перерваної ниті», пов'язаної з ім'ям неокласиків. Поезія І. Качуровського сповнена багатьох важливих запитань до людини, про сенс її існування та духовну наповненість кожного з нас.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Войтович О. С. Перекладацька діяльність Ігоря Качуровського у науковій рецепції. Студентські наукові студії: Молодіжний науковий журнал. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. Випуск 37 (81). с. 108-111.

Анотація

на кваліфікаційну роботу
на здобуття академічного ступеня магістра

Тема: Російська поезія у перекладацькій рецепції Ігоря Качуровського.

Автор: Войтович Оксана Сергіївна

Науковий керівник: д. філол. наук, професор Даниленко Ірина Іванівна

Захищена « ____ » _____ 20__ р.

Короткий зміст праці:

У дипломній роботі акцентується увага насамперед на перекладацькій діяльності Ігоря Качуровського, оскільки вона є вагомою, але малодослідженою, що підтверджує актуальність теми.

Сучасні теорія і практика перекладу в Україні розвиваються завдяки науковим дослідженням багатьох перекладознавців. М. Лукаш, Г. Кочур, М. Рильський, М. Бажан, П. Куліш, М. Старицький, І. Франко, Б. Грінченко – корифеї українського перекладознавства. Художній переклад має високе призначення: він сприяє діалогу культур різних народів. Він завжди відігравав важливу роль у збагаченні рідної мови, оскільки робота над перекладом сприяє виявленню всіх можливостей рідної мови, використанню всіх її «скарбів». Перекладач має чітко окреслені завдання: обрати варіант перекладу залежно від ресурсів мови, якою перекладає та від виду перекладу, його завдань та типу тексту, враховуючи власну індивідуальність.

Серед імен українських перекладачів світової літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. постать І. Качуровського посідає чільне місце, який був також і поетом, прозаїком, редактором, радіожурналістом, викладачем, віршознавцем, літературним критиком, автором підручників та упорядником хрестоматій.

Наше дослідження спрямоване на з'ясування особливостей україномовного перекодування Ігорем Качуровським російської поезії, з урахуванням не лише семантичної відповідності його перекладів оригіналам, а й відповідних віршових засобів виразності. Ми виходимо з того, що особливості світогляду поета-перекладача позначаються й на виборі ним художнього матеріалу, й на специфіці його перекладацької рецепції. У дипломній роботі розглянуто збірку перекладів Ігоря Качуровського «Круг понадземний. Світова поезія від VI по XX століття. Переклади» (2007 р.). Вибір матеріалу дослідження обумовлений тим, що саме російсько-українські переклади І. Качуровського залишилися поза ретельною увагою наукового загалу. У ході дослідження було визначено та порівняно особливості метрики, ритміки, строфіки та фоніки оригінальних та перекодованих поезій. Проаналізовано зміст і особливості поетики російськомовних оригінальних текстів.

Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

Ключові слова: художній переклад, І. Качуровський, неокласицизм, метрика, ритміка, строфіка, фоніка, поетичний синтаксис, перекодована поезія.

SUMMARY

Oksana Voitovych. Russian poetry in the translation reception of Ihor Kachurovskyi

The graduate work focuses on the translation activity of Igor Kachurovskyi, as it is a significant but poorly researched one, which confirms the relevance of the topic.

Modern translation theory and practice in Ukraine is developing thanks to the scientific research of many translation scholars. M. Lukash, G. Kochur, M. Rylskyi, M. Bazhan, P. Kulish, M. Starytskyi, I. Franko, B. Grinchenko – the luminaries of Ukrainian translation studies. Translation has a high purpose: it promotes dialogue between cultures of different peoples. He has always played an

important role in the enrichment of the mother tongue, since the work on translation helps to identify all the possibilities of the mother tongue, to use all its «treasures». Translation is a special kind of activity characterized by the variability of expression, the conversion of text created in one language into text in another language. The translator has clearly defined tasks: to choose the translation option depending on the resources of the language in which he is translating and the type of translation, its tasks and the type of text, taking into account his own personality.

Among the names of Ukrainian translators of world literature of the late XX - early XXI centuries. I. Kachurovskyi occupies a prominent position, who was also a poet, prose writer, editor, radio journalist, teacher, literary critic, author and editor of textbooks.

Our work seeks to find out the peculiarities of the Ukrainian-language translation of Russian poetry by Igor Kachurovskyi, taking into account not only the semantic conformity of his translations to the originals, but also the corresponding poetic means of expression. We assume that the peculiarities of the poet-translator's outlook affect both his choice of artistic material and the specifics of his translation reception. The graduate work deals with the collection of translations by Igor Kachurovskyi «Kruh Ponadzemnyi. Svitova Poeziia Vid VI Po XX Stolittia. Pereklady» (2007).

The choice of research material is due to the fact that it is the Russian-Ukrainian translations of I. Kachurovskyi that were left without careful attention by the scientific community. In the graduate work we studied the peculiarities of metrics, rhythms, stanzas and phonics of original and transcribed poetry were identified and compared. The content and features of the poetics of the Russian-language original texts are analyzed.

The work consists of an introduction, three chapters, conclusions and a list of used literature.

Keywords: artistic translation, I. Kachurovskyi, neoclassicism, metrics, rhythms, strophics, phonics, poetic syntax, translated poetry.